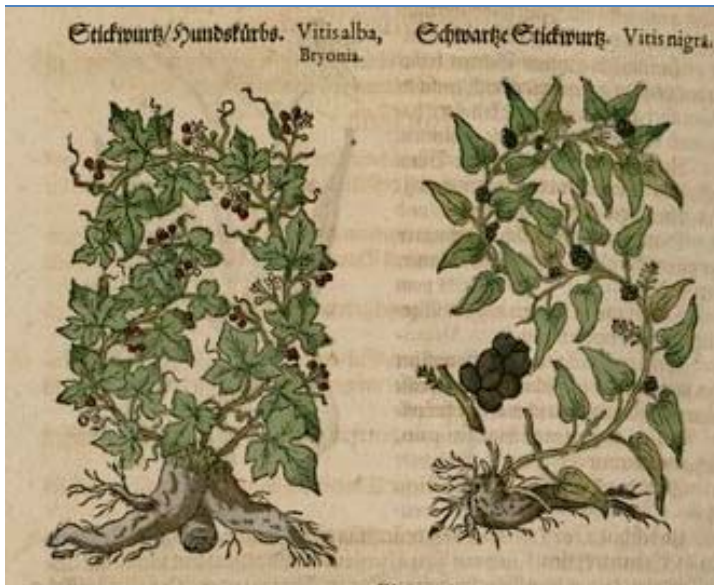

Matthiola; Kreutterbuch, 1586, Von Stickwurtz

Von Stickwurtz. CXLII.

(D) Gestalt.

tickwurtz heist auch Hundtskûrbs, Scheitzwurtz, Raszwurtz, Rômisch Rûben, Zaurnrûben, wilder Zitwar, unnd Teuffelskirschen. Ihre Stenglen oder Râblen wachsen bald hoch, schlingen und gesellen sich mit jren zincken oder fâden an die Zeun, Hecken, Mawren, Stauden, und was sie erreichen môgen, wie der Hopffen. Die Bletter vergleichen sich dem Weinrâbenlaub, sind doch kleiner, rauher, hâriger, und eckechter. Bringt kleine bleychweisse Blûmlen, daraus werden runde Beerlen, die sind erstlich grûn, darnach so sie zeitigen, gantz rot, darinne steckt der Samen in zâhem, klâberigem Safft. Dieser Same ist rundlecht, und ein wenig spitzig. Hat ein ungehewer grosse Wurtzel, lânger dann ein Arm, dick als ein lange dicke Rûbe, zertheilt sich, auswendig aschenfarb, inwendig weisz, eines zâhen schleimigen Saffts, am geschmack bitter, darzu ein wenig scharpff, streng und widerwertig, am geruch starck und unlieblich. Wechst fast allenthalben an den Zeunen unnd Hecken, an welchen sie ubersich steigt, wie gemeldet. Blûet den gantzen Sommer bisz in Herbst

Van stikkruid. CXLII. (*Bryonia dioica*, *Dioscorea communis*)

Gestalte.

Stikkruid heet ook hondenkauwoerde, schijtkruid, raskruid. Romeinse rapen, tuinrapen wilde zitwer en duivelskersen. Zijn stengels of ranken groeien snel op, slingeren en vergezellen zich met hun uitlopers of vezels aan de tuinen, hagen, muren, heesters en wat ze bereiken mogen zoals de hop. De bladeren vergelijken zich het druivenloof, zijn doch kleiner, ruiger, hariger en kantiger, brengt kleine bleek witte bloempjes, daaruit worden ronde besjes, die zijn eerst groen, daarna zo ze rijpen gans rood, daarin steekt het zaad in taai kleverig sap. Dit zaad is rondachtig en een weinig spits. Heeft een ongehoorde grote wortel, langer dan een arm, dik als een lange dikke raap, verdeelt zich, uitwendig askleurig, inwendig wit, een taai slijmachtig sap, aan smaak bitter, daartoe een weinig scherp, streng en tegenstaande, aan reuk sterk en onlieflijk, groeit vast overal aan de tuinen en hagen aan welke ze omhoog stijft, zoals gemeld. Bloeit de ganse zomer tot in de herfst door, vangt echter gauw aan te bloeien aan einde van mei.

*De **Bryonia nigra* of zwarte stikkruid heeft

hineyn, fahet aber bald an zu blûen im ende desz Mayen.

≠Die Vryonia nigra, oder schwartze Stickwurtz, hat schwartze Beerlin, und die Wurtzel ist inwendig gelblicher, unnd auswendig schwârtzer dann die weisse, wirdt viel in Sachsen, Meichsen, und andern orten funden, an der wirckung ist sie etwas geringer dann die weisse.

Es sind etliche der meynung gewesen, dasz die frembdt Wurtzel, Mechoaca genant, sey ein art der Stickwurtzel, aber denen es auffgangen ist vom Samen, welcher etwas schwârtzlicht, fast wie an den wilden Kurcken, Cucumere asinino genant, haben bald erkennt, dasz ein grosser unterscheidt sey. Etliche nennen es Scammonium Americanum, purgiert offft, bey ein quentle genommen, ohne beschwernusz. [905] offtermal aber gar nicht, ist die Ursache, dasz sie zu alt oder sonst gefâlschet ist mit der Bryonia.≠

Natur, Krafft, und Wirckung.

Die jungen Dolden seindt zum theil bitter, und ein wenig scharpff, mit einer geringen zusammenziehung. Die Wurtzel wermet und truckner zimlich.

In Leib.

Etliche Landfahrer schneiden Menschenbilder ausz dieser Wurtzel, verkauffens für Alraun, wie oben in der Beschreibung desz Alrauns gemeldet. Andere purgiren die Leute darmit bisz auff des hinderste.

Die jungen Dolden im Frûhling abgenommen, bereitet wie die jungen Spargen, und gessen, laxiren und erweychen den Bauch ohne Schaden, treiben auch den Harn fort. Der Safft im Lentzen ausz der Wurtzel gedruckt, und mit Meth getruncken, treibet ausz den zâhen Schleim.

Welche von der fallenden kranckheit, Schwindel, Schlag, Tropffen, unnd andern schweren Hauptsûchten belestigt sindt, môgen offtmals im Jar dieser Wurtzel ein quentle schwer mit Trâncken eynnehmen. So jemandts von Schlangen gestochen wirt, der mag diese Wurtzel dergleichen auch eynnehmen.

zwarte besjes en de wortel is inwendig meer geelachtig en uitwendig zwarter dan witte, wordt veel in Saksen, Meichsen en andere oorden gevonden, aan de werking is ze wat geringer dan de witte.

Et zijn ettelijke die mening geweest dat de vreemde wortel, Mechoaca genoemd, (Ipomoeae mechoacan) is een vorm der stikkruid, echter diegene het is opgegaan van zaad, welke wat zwartachtig, vast zoals aan de wilde komkommer, Cucumere asinino genoemd, hebben gauw herkend dat er een groot onderscheid is. Ettelijke noemen het Scammonia Americanum, purgeert vaak, bij een quentle genomen zonder bezwaren,. [905] vaak echter geheel niet is de oorzaak dat ze te oud of verder vervalst is met de Bryonia.*

Natuur, kracht en werking.

Die jongen spruiten zijn voor een deel bitter en een weinig scherp met een geringe tezamen trekking. De wortel warmt en droogt tamelijk.

In lijf.

Ettelijke landreizigers snijden mensenbeeltenis uit deze wortel, verkopen het voor alruin zoals boven in de beschrijving van alruin gemeld is. Anderen purgeren de lieden daarmee tot op het achterste.

De jonge scheuten in voorjaar afgenomen en breidt zoals jonge asperges en gegeten laxeren en weken de buik zonder schaden, drijven ook de plas voort.

Dat sap in de lente uit de wortels gedrukt en met mede gedronken drijft uit de taaie slijm. Welke van de vallende ziekte, duizeligheid, slag, halve slag en andere zware hoofdziektes belast zijn mogen vaak in het jaar deze wortel een quentle zwaar met drank innemen.

Zo iemand van slangen gestoken wordt die mag deze wortel dergelijke ook innemen.

De zwangere vrouwen zullen deze wortel moeizaam gaan, dan ze hen schadelijk is.

Dertig dagen van deze wortel met azijn gedronken maakt de milt klein. Doch zal men de wortel ook met vijgen stoten en uiterlijk

Die schwangern Frawen sollen dieser Wurtzel müssig gehen, dann sie jnen schädlich ist.

Dreyssig Tag von dieser Wurtzel mit Essig getruncken, machet das Miltz klein. Doch sol man die Wurtzel auch mit Feigen zerstoßen, und eusserlich aufflegen.

So man ein glatte dünne Latwerg aus dieser Wurtzel und Honig bereitet, ist diesen fast gut, die umb die Brust voll sind, und vom keichen oder husten stets ersticken wollen. Hilfft auch denen, die im leib zerstoßen, zerbrochen, oder zerfallen weren.

Stickwurtz dienet treffenlich wol den Weibern, so von der Mutter empörung hinfallen, als weren sie verzuckt, und ich hab ein Weib gekannt, die etliche Jar mit dieser Kranckheit beladen gewesen, offft viel tag nach einander gestürzt worden. Derselbigen Frawen ist gerahten worden, sie sol zwey Lot Stickwurtz in weissem Wein sieden, und wenn sie zu Nacht schlaffen gehet, warm trincken. Disz sol sie alle Wochen ein mal thun, die sie dann auch gethan hat, dardurch hat die langwirige schwere Kranckheit gantz und gar abgelassen, und sie ferner nicht mehr ankommen.

Aussen.

Die Bletter, frucht, und Wurtzel sind scharpff, derhalben dienen sie zu allen Grinden, unreinen Wunden und Geschwären, dann sie solche Unflätigkeit und faule Schäden reinigen, etzen, und ausztrucknen.

Die Wurtzel mit Oel temperirt und auffgelegt, zerbricht allerley apostemas, jnsonderheit das Finger geschwâr an den Neglen. Vertreibt und verzehrt Flecken, Anmalen, und Flechten. Diese Wurtzel ubergelegt, zeucht die Spreissen der zerbrochenen Beine, und dier verlorne Eisen aus den Wunden und Stichen. Ein Meissel von dieser Wurtzel gemacht, zeucht aus die todte Fruch unnd das Bâlgje wunderbarlich.

Etliche bereiten aus der Wurtzel eine linde Salbe, zu den lahmen erkalten Gliedern, nemmen darzu Baumöl und Schweinen Schmaltz.

Stickwurtz heist Griechisch und Lateinisch Bryonia, vulgò Vitis alba. Arabisch Fesire. Welsch Vita bianca. Spanisch Anorca.

opleggen.

Zo men een gladde, dunne likkepot uit deze wortel en honing bereidt is dit erg goed die om de borst vol zijn en van kuchen of hoesten steeds stikken willen. Helpt ook diegene zo in lijf gestoten, gebroken of gevallen zijn.

Stikkruid dient voortreffelijk goed de wijven zo van de baarmoeder verstoring wegvallen als waren ze gek en ik heb een wijf gekend die ettelijke jaren met deze ziekte beladen is geweest en vaak veel dagen na elkaar gestort is geworden. Diezelfde vrouw is aangeraden geworden, ze zal twee lood stikkruid in witte wijn zieden en wanneer ze 's nachts slapen gaat warm drinken. Dit zal ze alle weken eenmaal doen. Die ze dan ook gedaan heeft, daardoor heeft de langdurende zware ziekte gans en geheel weg gelaten en haar verder niet meer aangekomen.

Van buiten.

De bladeren, vrucht en wortel zijn scherp, daarom dienen ze tot alle schurft, onreine wonden en zweren, dan ze zulke onsierlijkheid en vuile schaden reinigt, eet en uitdroogt.

De wortel met olie getemperd en opgelegd breekt allerlei apostemas, vooral die vinger zweer aan de nagels. Verdrijft en verteert vlekken, littekens en chronische huiduitslag. Deze wortel opgelegd trekt uit de splinters der gebroken benen en het *die verloren ijzers uit de wonden en steken.

Een beitel uit deze wortel gemaakt trekt uit de dode vrucht en de nageboorte wonderbaarlijk.

Ettelijke bereiden uit de wortel een zachte zalf tot de lamme verkouden leden, nemen daartoe olijvenolie en zwijnen smeer. Stikkruid heet Grieks en Latijns Bryonia, vulgò Vitis alba. Arabisch Fesire. Italiaans Vita bianca. Spaans Anorca. Frans Colevure. Tsjechisch Posed. [906]

Zwarte stikkruid. Vitis nigra.

Dit gewas noemen we zwart stikkruid, dan Dioscorides zelf noemt het Bryonia nigra en Vitem nigram. Heeft klimopbladeren bijna

Frantzôsisch Colevure. Behmisch Posed.
[906]

(C) Schwartzze Stickwurtz. Vitis nigra.
Disz Gewechs nennen wir schwartz
Stickwurtz, dann Dioscorides selbst nennets
Bryoniam nigram, und Vitem nigram. Hat
Ephewbletter nahe wie die Holwurtz, doch
schmâler. Gewinnt lange Râben und Fâdmen,
wie die obgemeldte Stickwurtz, darmit sie
sich auff die nechsten Bâume auffzeucht und
hefftet. Die Beer hangen traubenweise
beysammen, sindt grosz als Erbsen, erstlich
grûn, darnach wenn sie zeitigen, rot, geben
einen roten Safft. Die Wurtzel ist grosz,
auszwendig schwartz, jnnwendig geferbet
wie der Buxbaum, und voll zahes Saffts.
Wechst viel in Welschland, in Wâlden und
Strâuchen, wie es allhie abconterfeiet, reimpt
sich aller ding fein zu der Beschreibung
Dioscoridis, ausgenommen das Dioscorides
von schwartzen Beeren meldet, aber das jrret
mich nichts, dann die Natur verândert
biszweilen die Farb in etlichen Gewechsen,
wie man an dem Nachtschatten sihet, der hat
nicht allein schwartzze Beer, sondern auch zu
zeiten gelbe oder rote.

Dergleichen geschicht auch in den
Weintrauben, Kirschen, Maulbeern, Feigen,
Pflaumen, Oepffeln, unnd in andern vielen
frûchten, offft an einer stellen und ort, wie
sollt es dann nicht geschehen in weiten
frembden Landen, da ander Lufft unnd
Erdtrich ist Derhalben ist es kein wunder,
dasz diese Stickwurtz in Welschlandt rote
Beer tregt. In Griechenland aber schwartzze,
dann griechenland ist wârmer und truckner
gelegen, dann Welschland.

≠Unsers Autoris schwartzze Stickwurtz wil
Herr Dodonæus, unnd andere viel mehr, es
sey Vitis sylvestris, oder Tamus, dann es hat
keine Capreolos, welches Bryonia nigra hat.≠

Natur, Krafft, und Wirckung.
Jn leib.

Im Welschland nimpt man die jungen zahrten
Râbenshôslinge, die kocht man, bestrewet
sie mit Saltz, Oel, und Essig, unnd jsset sie wie
die Spargen, wie auch Dioscorides meldet. Jst
nicht ein unliebliche oder ungesunde Speisz,
dann sie treibet der Frawen zeit, und den

zoals holkruid, doch smaller. Gewint lange
ranken en vezels zoals het opgemelde
stikkruid waarmee ze zich op naaste bomen
optrekt en hecht. De bessen hangen
druifvormig tezamen, zijn groot zoals erwten,
eerst groen, daarna wanneer ze rijpen rood,
geven een rood sap. De wortel is groot,
uitwendig zwart, inwendig geverfd zoals de
Buxus en vol taai sap, groeit veel in Italië in
wouden en struiken zoals het hier getekend is
rijmt zich aller ding fijn tot de beschrijving
Dioscorides, uitgezonderd dat Dioscorides
van zwarte bessen meldt, echter dat ergert
me niet, dan de natuur verandert soms ook
de verf in ettelijken gewassen zoals men aan
de nachtschade ziet, die heft niet alleen
zwarte bessen, maar ook soms gele of rode.
Dergelijke geschiedt ook in wijndruiven,
kersen, moerbeien, vijgen, pruimen appels en
in andere vele vruchten, vaak aan plaats en
oord hoe al het dan niet geschieden in verre
en vreemde landen daar andere lucht en
aardrijk is. Daarom is het geen wonder dat dit
stikkruid in Italië rode bessen draagt. In
Griekenland echter zwarte, dan * Griekenland
is warmer en droger gelegen dan Italië.
*Onze auteur' s stikkruid wil heer Dodonæus
en anderen veel meer het is Vitis sylvestris of
Tamus, dan het heeft geen hechtranken welke
Bryonia nigra heeft.*

Natuur, kracht en werking.

In lijf.

In Italië neemt men de jonge zachte
rankenscheutjes, die kookt men en bestrooit
ze met zout, olie en azijn en eet ze zoals de
asperges zoals ook Dioscorides meldt. Is niet
een onlieflijke of ongezone spijs, dan ze
drijft de vrouwen tijd en de plas, reinigt de
nieren, maakt de gezwollen milt geringer. Is
ook goed tegen de duizeligheid, vallende
ziekte en koude lamme leden.
De wortel heeft gelijke werking met het
opgemelde stikkruid, doch niet zo erg
krachtig.

Van buiten.

De bladeren met wijn aangestroken heelt het
rundvee de ruigtes aan de hals. Men mag ze

Harn, reiniget die Nieren, macht das geschwollene Miltz geringer. Ist auch gut wider den Schwindel, fallende Sucht, und kalte Lähme der Glieder.
Die Wurtzel hat gleiche Wûrckung mit der obgemeldten Stickwurtz, doch nicht so gar krâfftig.

Aussen.

Die Bletter mit Wein angestrichen, heylen dem Rindviehe die Râuden an dem Halsz.
Man mag sie auch dieser gestallt uber die verrenckte Glieder legen.

ook deze gestalte over de verrekte leden leggen.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>